

СПОМНИ СИ, ТЯЛО,

или за новата книга на Богдан Богданов „Текст, говорене и разбиране“¹

Няма нищо по-добро от това текстовете да бъдат затворени в кориците на една книга и техният автор да не може повече да ги променя, да не може да се съмнява в изреченията, да чисти остатъците от контекста, да заглажда устността им, да променя структурата на книгата така, че да поставя под въпрос всеки един възможен сюжет, който би отишъл извън казаното - към всичко онова, което би могло да се случи и на един читател по подобен начин с този, който авторът поставя под въпрос. Това са опитвали да направят и Ролан Барт, и Константинос Кавафис, и Терънс Малик – от фрагмента, през стихотворението, до гигантските кадри в киното, до онзи жанр, който Богдан Богданов започва да обговаря в „Разказ, време и реалност в старогръцката литература“ (Жанет 45, 2012) и продължава да прави в новата си книга „Текст, говорене и разбиране“ (Жанет 45, 2014).

Преди да я превърне в книга, Богдан Богданов публикуваше „Текст, говорене и разбиране“ на части в своя форум (www.bogdanbogdanov.net), излагайки ги на обсъждане – отваряйки я предварително за читателите, в едно пространство, в което разговорът е повече разрешен, повече външен и възможен. Още щом книгата се появи на бял свят – той не пропусна да съобщи, че въпреки това – продължава да променя и да доправя едно и друго. При обичайно правене на книга не би се забелязало – но четенето преди книгата - намесата на другите – дава най-добрите знаци на автора как точно да бъде заличена устността, как да се направи над лична, извличайки словото навън към другите, как да върне обратно навътре мисленето, разгадаването, разшифроването. И да се постигне прехождането от отделното към общото и от общото към отделното. Именно поради тази причина ще си позволя да представя някои от възловите моменти в промяната на книгата.

„Текст, говорене и разбиране“ е книга преди всичко за говоренето – „текстът“ и „разбирането“ в заглавието дойдоха след това, за да конструират крилата на една голяма парадигма, която иначе не е наблюдаема за нас. Ние живеем в двоен свят – казва Богданов в предисловието – външен даден ни, но и правен от нас, и вътрешен словесен, чрез който познаваме и доправяме външния. Така вертикално един над друг са поставени и потоците от по-дългите речи на многоистините и кратките истини. Сега с книгата в ръка – като с карта - може да се мине през форума във www.bogdanbogdanov.net и да се проследи какво се е случвало с текстовете, преди те да бъдат издадени. Може да се види форумното начало на седмото есе „Не моето в мен“, което там се е казвало „За ненашето в нас“, да се прочетат трите варианта на „За духовното“, да се търсят разликите между форумния и книжния „Дискурс, текст и смисъл“. И всичко това ще опре до едно – че говоренето е и правене и че всичките неща, които се случват в един добър текст, са затова – да предизвикат говоренето да бъде правене.

„Текст, говорене и разбиране“ включва шестнайсет есета за текста, говоренето и разбирането и много кратко предисловие – предимно с една цел – да убеди читателя, че в книгата няма обща задача.

¹ Текстът е публикуван в Литературен вестник, декември, брой 41-42, 2014 г.

За първото есе, което беше второ

Първото есе в книгата е „Удоволствието от текста“ на Ролан Барт като философия“, в първоначалното съдържание, което Богдан Богданов представи във форума, този текст беше на второ място след силно устния текст за Кавафис. Това сигурно не е толкова важно, но все пак е знак за онова, което се налага като тон в книгата, а именно - търсенето на насладата.

Насладата от текста, според Богдан Богданов, може да бъде изпитана, единствено, когато текстовете се застъпват. Затова и текстът за Барт е изграден така, че да може да се чете по два начина – единият - начинът на удоволствието, на спирането, на понятието, на науката, на тялото – другият - начинът на неспирането, на прехождането, на душата, на биологията-еволюция-дърво на живота – каквото е божественото.

Това божествено-духовно на Богдан Богданов знае, че сме съставени от едно по-кратко, фрагментно човешко тяло, но което помни, че в това тяло има и нещо друго – по-дълго, което е повече от отделното човешко, защото започва от клетката, която е неговият пример за това как се прави свързване-цялост. За Ролан Барт – удоволствието от текста идва от буквата, и насладата е празнота – за Богданов - смъртта, тази невидимост и несъществуване, е същото, което е и раждането – застъпването на един текст с друг, продължаването и след нашата смърт, не е спирането при понятието, търсенето на свещеника, който да провъзгласи спирането, а напротив - прехождането.

Богданов говори за субективно обосноваване на идеите, което е научил от Барт, но когато се постигне това субективно обосноваване на идеите – то те вече са и надсубективни, междусубективни и несубективни – и напротив – отворени за всяка субективност. Така - двата големи прехода в този текст, които бележат и цялата книга, са – първо, че насладата може да стане видима, когато един текст се застъпи с друг – реално, но и друг текст може да бъде самият този текст, когато се прочете от друг, като този друг, може пак да бъде и самият автор, защото ние винаги сме други, и второ – един текст означава реалното, но той го и прави – създава едно следващо реално.

Така в цялата книга насладата е именно бавният преход от един към друг текст, съпротивлението – не да се опиташ да отвориш железните врати на предикатите, или да избереш от множеството, подобно на избора на душа, а да откриеш онази посока на движение (на падане, на летене), която ще може да те преведе в следващия текст. Печатът на наслаждението – онова чисто божествено, което не може да бъде изгубено, когато се отдели от тялото (на текста, на човека), защото неговият архетип идва от биологичното и затова продължава да живее и след нас, и затова тялото е сигурно.

За устното слово, което става писмено

Текстът за Барт в „Текст, говорене и разбиране“ прехожда в текста за Кавафис. Ако случайно не бях попаднала на една първа сбирка на Клуба на преводачите в Нов български университет, на която професор Богданов представи този текст устно – второто есе – „За превода и българския превод на една стихотворение на Кавафис“, което днес имаме в книгата, нямаше да съществува. Затова отношението ми към него е специално. То е реален пример за устност, не само защото показва нагледно преминаването на една словесност в писмен текст, но и защото показва промените, които стават в текста, нещата, които имат заряда да се пренесат, въпреки формата – и

могат да събират свят, който ние ежедневно-научно мислим като литературен, словесен и неистински – но защо ли – „свят, който липсва на поета и на евентуалния читател“?

Нещата, които искаме, които се искат от различни хора, в различни времена и на различни места - малките разкази на победителите, включвани между другото, тези неща могат да преминават от контекста в текста и отново да излизат – или да бъдат и в двете – но те винаги се запазват, въпреки разликите в интензитета на възможността им за случване. Или неслучване. Или мое неслучване – което може да се случи като случено на друг.

Когато текстът е устен, когато случването-празник му е жанр, тези пренасящи се неща имат среда за конкретно случване. В продължаването на текста в неговата писмена форма – тези неща нямат онази конкретна и непосредствена възможност за случване, която при устния текст винаги реализира случване, макар и в някои случаи малко - но пренасящите се от устното към писменото неща, са общото послание на текста – общо и за повече хора, но общо и за повече текстове. И това също е застъпване на текстове – водещо до самото визуализиране на наградата.

В устния вариант текстът за Кавафис завършваше с онази много сериозна формула за устност, казваща, че няма „общуване с текста“, че „човек общува не с текста, а със себе си като с друг, благодарение на текста“, което, от една страна, наистина означава и конкретните връзки между автор/говорещ - читател/слушател, но и придвижва напред във времето, чрез това, че „себе си като друг“ означава и проектирането ни като такива каквито ни се иска да бъдем, означава и бъдещето – в някакво друго съотношение на сбъждане – включващо конкретното случване от устното, което продължава чрез проектирането - и в писменото.

Но – как можем да прозрем през ситуацията на този текст и в тази книга - пренасянето на една истинска устност, преминаването от устен в писмен текст, нещата, които се губят, нещата които се променят, нещата които се запазват - и като се запазват, кое вътре в тях е променено и дали, разполагайки с писмения текст - някъде около него в неговото разбиране отвън, от други - не продължава да се носи също, подобно на настроение, настроението от устния текст, и от реалната ситуация.

Първото, което направих, когато професор Богданов публикува текста, беше да проверя дали е махнал онази преизказана фраза от стихотворението на Кавафис „Спомни си, тяло“: "когато някакви очи са го гледали влюбено, а той не е могъл да осъществи любовта на този поглед".

Текст за превода, в който към интерпретацията на едно стихотворение, се включва друго – само с едно изречение, извадено от контекста, но и отворило контекста за едно единствено изречение, този текст, между устната и писмената си форма се бори да се справи, или по-скоро да се саморазбере – какво се иска: да спрем контекстите на другите стихотворения-случвания и на целия свят – или да ги допуснем. Какво се прави, когато ги спираме, а те пак успяват да се промъкнат, като това изречение, което следва общия фон на стила на онази липса на минало, което минало е изцяло сега – стил-пълна неслученост, проекция на неслученост, в която неслученост просияват случени неща, неща, които се случват сега, неща, които ще се случат: [не е могъл да постигне... но има идващи събития... които се дочуват.]

Символът на устността е примес от случено за едни и неслучено за други. Нещо, което трае [трайната другост], продължава – но не само поради онова, което се е случило, а и поради онова, което още не е. Кога едно нещо, което не е станало – продължава? То не продължава, за да не става всеки път. А как става? Продължава докато стане – или става в продължаването?

Какво прави обаче писменият текст? Писменият текст по естествен начин променя параметрите на случването така, че да се овладее мащабността на общото послание – а същевременно именно от тази общост – да се постигне конкретност на случването, която не е типична за писмения текст, но той по подобие на устния – има своите начини да я осъществи. Текстът придвижва две преплитачи се парадигми – едната, която се грижи нещата да продължат да се случват, затова се представя като обща – предназначена за повече хора, за всеки – и друга, която свива към отделното и конкретното, за да може да направи модел за реалност, по който, казаното в текста да се случи конкретно.

Текстът за Кавафис е текст за превода. Но превод е и това – едно казано нещо да бъде постигнато.

Едно очевидно нещо, което във всекидневната реч-ситуация би било еднозначно, в особената литературна реч-ситуация би означавало освен това и нещо друго – онова, което се казва пряко, получава особена косвеност, едно особено внушение – като за цял живот. „Могат да го съобща в стихотворение и не могат да го съобща с всекидневни думи.“ - казва професор Богданов. Литературата е превод от всекидневен език – един особен режим на създаване на такава реч, на която могат да се казват такива неща, които иначе не могат да се казват и не се казват. Литературата е построение, което ни помага да кажем нещо, което не казваме, и да преминем към нещо, което не сме били. Това каза и крие устният текст на професор Богданов.

Писменият текст се опитва да ни убеди в друго – казва, че очите, които някога са го гледали – са нещо „невъзвратимо“. Посланието на „Спомни си, тяло“, чийто контекст не може да се спре и преминава през стените на ситуации и особени речи – е „невъзвратимо“?! Между неударимите контексти на тези два текста – според мен, вторият текст, както и всички писмени текстове, подобно на стихотворенията на Кавафис, използват множество похвати от всекидневния език – така, че да ни заблудят, че едно нещо не може да бъде казано, случено... и че е невъзвратимо. Да, но езикът на литературата и езикът на миналото – не са ли именно те тътенът на онези идващи събития, които само мъдреците усещат, знаят и разбират - и могат да преведат.

Някъде в тази среда между устното и писменото, човек е осъден да интерпретира собственото си стихотворение така, че да постигне липсващия смисъл. Да прави всякакви комбинации, превеждайки дори тялото в реч на душата. Докато успее – сред сериозните си занимания и дълбоки съзерцания – да почувства онова приятно смущаване на слуха от тайнствения тътен на идващи събития.

Ако си представим парадигмата случване-текст-случване, но в нейния човешки вариант, който теоретично може да бъде преведен като автор-интерпретатор-читател и като време може да бъде преведен като минало-настояще-бъдеще, и че тези парадигми въобще не са прав път, а се преплитат така, че една от тези теоретични парадигми може да се развие в пълния си вариант в продължение на хиляди години, че дълго време

може да стои незавършена, че може да е, например, случване-текст, а моделът за реалност и бъдещото случване да се случат след много време, когато вече няма реч за адекватен превод – но тези парадигми са устроени така, че винаги се намира начин. Самото това случване – вече е сюжет. А това, което е сюжет – е превод – подобен на този, в който се превежда от контекст в текст – във всички посоки. Все неща, които понякога са в различни цветове, а друг път са напълно равни – сред които никога не се знае кога ще се появи някое - „Θυμήσου, Σώμα...“ , или неговият добър разказ.

За малките погледи и голямото виждане

Добрите разкази поставяли под въпрос основния контекст, който коментират, като наслагват върху него други контексти? Чудя се кои са другите контексти на четвъртото есе в книгата „Текст, говорене и разбиране“ – „Дървото на живота“? Кои неща застават над изравняването на смъртта и безсмъртието - над изравняването на краткия ни живот с дългия разказ - добър с това, че протича, създава модел за реалност и преходжа в друго - също като живота ни, защото сме преходжащи? Успяват ли Самотраки, книгата и филмът на Терън Малик - да създадат истински модел за реалност, не просто да послужат за кръговрат?

Изравнявайки филма и текста за дървото на живота – се вижда, че човешкият живот с големите му картини ни учи да разбираме - и като разбираме да променяме - и така да продължаваме. Но не големите картини са важни, а възможността да произнесеш Библията на собствен език, да претвориш словото ѝ в своята реч, да видиш не космоса, а - зеления скакалец в краката си и да попиташ някого "Яде ли ти се скакалец?". Точно така, както се интерпретират големи текстове – чрез разкъсване на отделни моменти. Така се прави голямото разбиране – „Зевсовото виждане се прави на малки погледи, за да можем ние да видим през неговото голямо виждане.“ – каза веднъж Богдан Богданов на своя семинар в НБУ. Малик имаше такова изречение във филма си: "Аз ви нося вътре в мен и вътре в мен вие се карате". Първата половина от това изречение е буквален фрагмент от Библията. Втората - от собствената реч. Разбирането е това - да се научим да правим и да виждаме тази втора половина на фона на голямото божествено.

Погледнато отгоре, текстът „Дървото на живота“ прилича на плетеницата на живота. Ние сме същите като всички живи същества, свързваме се, движим се, мислим, четем, пишем, гледаме филми, приличаме си, променяме се. Преходът между живота и смъртта е промяна. В текста, по онази "привечер на морския бряг", в която козите се спускат по склоновете, разбираме времето, в което този текст се е случвал като мислене и като действителност, преди да се превърне в текст. Когато човек си мисли, на кого точно разказва мислите си. Има ли някой друг, който влиза в диалог, когато човек говори със себе си - хипотетичния въображаем някой, който винаги седи там, дори когато литературата казва, че него го няма.

Ограничаваме човешкото, за да можем да го обхванем в поглед, изсветлявайки контурите на средата до превръщането ѝ в собственото ни себе си, означава, че винаги, всеки път, когато мислим, че виждаме себе си - ние не виждаме себе си, а виждаме много повече. "Цялото човешко" е равно на "собствено моето". Двете не влизат в

противоречие. Отделното е зависимо от цялото, то е част от цялото и цялото поражда отделното и го придвижва. Тази връзка е дълбината на дълбината и благодарение на нея се раждат много фигури, с които едно нещо се означава по подобие на друго - в различни степени и по различни признаци, но и по същия начин както действат и се подреждат, в пъстри свързаности, клетки, молекули и атоми.

Действителността е казване-правене, текстът е нейният предикат за улавяне на подобното общо – парадоксът е в това, че точно там, откъдето идва точното означаване на общото – контурите на отделния човек и на отделното въобще - изчезват, защото този, който в действителността е бил ясен – за да направи общото видимо, започва да означава всички. Какъв е предикатът за улавяне на подобното общо - ако трябва да го отбележим на скалата между "ясен предикат" и "многопредикатно динамично твърдение, монтирано в наратив" или по-технически казано - къде се намира "предикатът за улавяне на подобното общо" в скалата между дефиницията и разказа?

Есето за „Дървото на живота“ поставя много въпроси, но и извежда – за цялата книга – отношението биологично-духовно, което в текста на Б. Богданов е много по-сложно отколкото изглежда, а изглежда по-лесно, защото сме свикнали с два ясни предиката, които го изразяват. Първият предикат казва, че духовното е нещо звездно, че единствено то може да достигне Бог, защото няма нищо общо със смъртното тяло; вторият предикат казва, че ако има нещо звездно, то това е сложното тяло и когато това тяло го няма - край с духовното. Дългото казване на Богдан Богданов се носи в друга мъглявина и от нея се четат следното нещо - духовното е биологичното, духовното се отнася към биологичното така, както специализираните речи се отнасят към редовата реч - духовното не е само казване и не е само правене - духовното е свързаност - то е по-дълго - именно от това, че то продължава биологичното, изхожда от биологичното. Това, което трябва да ни занимава, което е над ясните предикати, е сложното правене на цялостите – целостта на дългия текст, който се превръща в модел за реалност, целостта на редовата реч, която се превръща и в друга реч, целостта на биологичното, което е и духовно, целостта на клетъчните микроорганизми, на любовното свързване, на галактиките, на отделното и заедното, на живота и смъртта – целостта на този, който сам върви и мисли, с чинарите, с козите и със спускащата се към морския бряг привечер, но и неговата цялост с всички други, които заедно с него ще вървят в текста.

За общата задача

Има места в „Текст, говорене и разбиране“, в които особено силно просиява една друга външна реалност, скрита из между нарочните спирания на парадигмите и назоваванията на дискурсите, които се стараят да направят така, че текстът да изглежда точен, случил се толкова сигурно с други хора в друго време, толкова други, че сюжетността му да се е превърнала в теоретичност за нас. Дали в определени случаи, въпреки дискурсите, а в други - благодарение на тях, текстовете, които винаги са протичания, пазят своя вътрешен сюжет и дали той не е онова, което в общото поле между усета и осмислянето – може да помогне на разбирането да се добере до един по-сигурен собствен смисъл в текста.

Тъй като говоренето не се е оценностило и не е претърпяло отделяне от всичко друго, с което е свързано – като мисленето, разбирането, вярването, правенето и др. – говоренето може да представи комплексната дейност на човешкото съществуване. В книгата на Богдан Богданов имаме една реална и една виртуална задача – реалната е говоренето, а виртуалната – човешкото съществуване. Така е обаче само, ако погледнем инструментално. Голямото в тази тема е друго – че чрез говоренето ние можем да сведем до по-реалното неща, които или се спират и отделят – или поради обхвата им – не можем да наблюдаваме и осъзнаваме.

За отделната задача

Прочетох тази книга, заради всички излази навън, които дават възможност на нямащото име – да се нарече, на несъществуващото – да се създаде, на непостигнатото – да се случи, но най-вече – с голяма грижа да разбере дали в текстовете ѝ ще има място за онова изречение от „Спомни си, тяло“, което се беше добрало до устния текст. Искан да видя дали това изречение от „Спомни си, тяло“ е останало и в писмения текст, във форума, в книгата, в нейната скрита сюжетност, в нейната интерпретация, защото именно то беше крайсловесното в текста и онова по-дълго на биологията, което ни прави безсмъртни. То е оцелялото изречение, което си намери начин да се вмъкне в темата за превода и в крайна сметка успя и да се пренесе между устния и писмения текст. Книгата наистина може да бъде използвана като карта за разчитане на устността, и за проследяване на промените, които ни се случват и които ни изваждат от всички опити да бъдем заковани за една или друга реч. Най-важното обаче е, че тази книга може да се използва с бавно четене за сигурно сбъждане. Въпреки онова изречение „любовта на онзи поглед, която той не могъл да сбъдне“.

Веселина Василева